

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ПРАКТИЧНИХ ПСИХОЛОГІВ
ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМАTRAINING FUTURE PRACTICAL PSYCHOLOGISTS
AS A PEDAGOGICAL PROBLEM

У статті обґрунтовано педагогічну проблему професійної підготовки майбутніх практичних психологів у сучасних умовах. Узагальнено специфіку професії практичних психологів, які контактують із внутрішнім світом іншої людини в процесі вирішення практичних психологічних і професійних завдань. Представлено комплексний аналіз проблем процесу підготовки практичних психологів у системі вищої освіти. Окреслено нормативні, організаційні та методологічні основи завдань, що вирішуються в процесі підготовки майбутніх фахівців практичної психології. Визначено ресурси, необхідні для ефективного вирішення проблем, наявних у підготовці практичних психологів. Визначено умови забезпечення якості процесу професійної підготовки практичних психологів, які відповідають вимогам сучасних професійних стандартів.

Ключові слова: зміст професійної підготовки, майбутні практичні психологи, вища освіта, оптимізація освітнього процесу.

В статье обоснована педагогическая проблема профессиональной подготовки будущих практических психологов в современных условиях. Предложен обзор специфики профессии практических психологов, которые контактируют с внутренним миром другого человека в процессе решения практических психологических и профессиональных задач. Представлен комплексный анализ проблем процесса подготовки практических психологов в системе высшего образования. Определены нормативные, организационные и методологические основы задач, решаемых в процессе подго-

товки будущих специалистов практической психологии. Определены ресурсы, необходимые для эффективного решения проблем, существующих в подготовке практических психологов. Определены условия обеспечения качества процесса профессиональной подготовки практических психологов, которые отвечают требованиям современных профессиональных стандартов.

Ключевые слова: содержание профессиональной подготовки, будущие практические психологи, высшее образование, оптимизация образовательного процесса.

The article substantiates the pedagogical problem of vocational training of future practical psychologists in modern conditions. It has been generalized the specifics of practical psychologists' profession, who contact with inner world of another person in the process of solving practical psychological and professional tasks. The complex analysis of the problem of process of training practical psychologists in the system of higher education has been presented. The normative, organizational and methodological foundations of tasks that are solved in the process of training future specialists in practical psychology have been described. The resources, necessary for effective solution of the problems, existing in the training of practical psychologists have been determined. The conditions for ensuring the quality of the process of vocational training of practical psychologists, which meet the requirements of modern professional standards, have been defined.

Key words: content of vocational training, future practical psychologists, higher education, optimization of educational process.

УДК 378.21(045)

Синишина В.М.,
канд. психол. наук,
доцент кафедри психології
ДВНЗ «Ужгородський
національний університет»

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Пошук психолого-педагогічних резервів професійної підготовки практичних психологів у закладах вищої освіти свідчить про те, що в навчанні майбутніх фахівців такої спеціальності необхідно враховувати наукові досягнення у сфері психології і нові можливості практичної міжособистісної взаємодії з метою надання людині необхідної психологічної допомоги. Неможливо формувати сучасного фахівця, опираючись на усталені стереотипи і настанови. Найважливішою тенденцією сучасності є потреба в оновленні професійної підготовки майбутніх практичних психологів, здатних до узагальнення набутого досвіду і передбачення прогресивних тенденцій у сфері діяльності фахівців такої спеціальності. Професійна підготовка, на думку А. Смирнова, є процесом і результатом професійного становлення і розвитку особистості в оволодінні спеціальними знаннями, вміннями і навичками, а також компетенціями конкретних спеціальностей і професій [6, с. 95]. Професійна підготовка передбачає не лише оволодіння сукуп-

ністю спеціальних знань, умінь і навичок, які дають змогу якісно виконувати ту чи іншу професійну діяльність, а й переосмислення основних складників професійної компетентності майбутнього фахівця. Професія задає змістовні характеристики фахової діяльності, визначає особливості професійної підготовки майбутнього фахівця.

Труднощі підготовки практичних психологів певною мірою зумовлені тим, що нині відсутня чітка розробка практичної психології як науки, яка була б безпосередньою науковою основою професійної діяльності таких фахівців. Специфіку практичної психології як науки можна відобразити в її порівнянні з наукою фундаментальною і наукою прикладною: фундаментальна психологія вивчає загальні закони функціонування і розвитку психіки; прикладна психологія вивчає специфічні закони та закономірності психічної діяльності в певних умовах; практична психологія, опираючись на знання фундаментальної і прикладної психології і на свій узагальнений накопичений досвід, вивчає і вирішує проблеми, що виникають у реальному житті,

діяльності, у взаєминах і взаємодіях конкретних людей і колективів [2, с. 106]. Практична психологія, яка функціонує в системі сучасної освіти, по суті, поєднала в нерозривне ціле науку щодо закономірностей психічного й особистісного розвитку людини і практику реалізації можливостей цього розвитку в умовах сучасних закладів вищої освіти. Саме взаємодія науки і практики в діяльності психолога, де так чи інакше стикаються, переплітаються, взаємно зумовлюються психологічні явища і життєві умови, породжує складність і неоднозначність самого явища психологічної служби й основного її виконавця – практичного психолога.

Особливості професійної підготовки практичних психологів, цілі, структура навчання психології значною мірою визначаються соціальним замовленням суспільства згідно із сучасними вимогами, національною системою освіти, традиціями, рівнем розвитку і статусом психології як науки, економічними і політичними чинниками.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічним підґрунтям розбудови суб'єктно орієнтованої професійної підготовки психологів на сучасному етапі є фундаментальні концепції й оригінальні технології, розроблені і відображені в наукових розвідках низки дослідників. Так, розглянуто професійну підготовку психолога крізь призму розвитку в майбутніх фахівців професійного мислення (С. Максименко, В. Панок), соціальної активності (О. Бондаренко, М. Гуліна, Д. Пенішкевич, В. Сагарда, Д. Струннікова), професійної креативності (С. Марков, В. Моляко), професійної компетентності (І. Зязюн, М. Шаплавський), критичності мислення, здібностей до прогнозування, імпровізації, інноваційності (М. Бауер, М. Іванчук, Л. Карамушка, С. Максименко, Н. Нічкало), формування творчого потенціалу особистості майбутнього практика (Ж. Вірна, І. Іщук, О. Киричук, В. Ковальов), формування пізнавальної активності (Т. Алексеєнко), розвитку загальної та психологічної культури (В. Рибалка), підготовки до науково-дослідницької діяльності (П. Горностаї) та ін. Однак на сучасному етапі повною мірою не вирішеними залишаються питання щодо критеріїв оцінки професійної підготовки практичних психологів, які надають один з найвідповідальніших і найскладніших видів допомоги людині – «лікування» душі.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Підсилюється актуальність оптимізації професійної підготовки майбутніх практичних психологів недостатністю професійної компетентності «декретних» (після дев'ятимісячної підготовки) й «абортивних» (після шестимісячної підготовки) психологів (терміни В. Зінченко [3, с. 161] – В. С.). Проблема, однак, не в кількості місяців, відведених на підготовку психолога (чинник часу не є визначальним: адже є й такі студенти,

які активно займаються самоосвітньою діяльністю, володіють психологічною обдарованістю), а, перш за все, у теоретичній базі, концептуальній та методологічній обґрунтованості прийомів і методів професійної діяльності, які використовує психолог. Базисні, фундаментальні основи професійної компетентності практичного психолога формуються в процесі усвідомлення глибинної смислової сутності психологічних шкіл, розуміння їхніх світоглядних основ і тих траєкторій психічних трансформацій, до яких приведе використання розроблених методів психологічної допомоги в межах певних концептуальних підходів.

Мета статті – визначити й обґрунтувати психолого-педагогічні проблеми процесу професійної підготовки майбутніх практичних психологів та шляхи їх вирішення в закладах вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Специфіка і складність професійної підготовки майбутніх практичних психологів полягають у тому, що майбутні фахівці повинні не лише володіти глибокими знаннями із психології та суміжних із нею наукових дисциплін, а й грамотно орієнтуватися в реальному житті людей, у витоках виникнення і способів вирішення проблем, що виникають у клієнтів. З огляду на це, студенти повинні освоїти не лише науковий аспект психології, а й способи реалізації наукових знань у конкретній роботі з конкретними людьми різного віку і колективами. Майбутні практичні психологи покликані бути одночасно науковцями, зорієнтованими на практику, та практикаками, ґрунтовно підготовленими в науковому плані.

Досліджуючи актуальні аспекти проблеми якісної професійної підготовки психологів, О. Ткачишина зазначає, що професійна освіта передбачає три послідовних і взаємопов'язаних етапи (етап допрофесійної (довузівської) підготовки; етап базової професійної освіти; етап післявузівської професійної освіти, входження в професію). Кожен з означених етапів відрізняється за змістом, методами і формами організації. Цілі і завдання етапів визначаються контекстом загальних цінностей і цілей професійної діяльності майбутніх практичних психологів. Ці етапи у своїй послідовності і змістовній ціннісно-цільовій зумовленості становлять основу неперервної професійної освіти фахівця. Однак науковці підкреслюють, що фундаментом професійної компетентності і культури практичних психологів є базовий етап професійної освіти [7, с. 200].

У роботі практичного психолога труднощі зазвичай з'являються через слабку підготовку не стільки у сфері наукових психологічних знань, володіння вміннями і навичками практико зорієнтованої діяльності, скільки в розумінні суті своєї професії, сенсу і мети професійної діяльності практичного психолога [8, с. 206]. Це підсилюється й тим, що в сучасних умовах стають актуальними

такі сфери психологічної допомоги, як: психологічна допомога вимушеним переселенцям, які втратили домівку, роботу, звичне оточення; психологічна допомога особам, які брали участь у бойових діях, зняття негативного впливу тривалої стресової ситуації (перебування в зоні бойових дій) та запобігання розвитку посттравматичного стресового розладу; психологічна робота з особами, які внаслідок бойових дій втратили близьку людину, зокрема з дітьми, які залишилися без батьків. Зазначені аспекти практичної роботи психолога особливо необхідно враховувати в наш час у процесі підготовки студентів – майбутніх психологів. Тому постає проблема формування особистісної та професійної компетентності майбутніх практичних психологів [7, с. 202].

Ведучи пошук ефективних шляхів реформування змісту, форм і методів навчання психологів, що практикують, В. Панок окреслює специфічні особливості їхньої професійної підготовки в закладах вищої освіти:

1) специфіка підготовки практичних психологів відрізняється від змісту, форм і методів підготовки психологів-викладачів, психологів-педагогів або психологів-дослідників;

2) не кожен може працювати психологом, тому процес професійної підготовки повинен спрямовуватися на формування професійно важливих рис особистості фахівця (психологічний світогляд, спрямованість особистості, навички саморегуляції, розвиток професійної інтуїції, специфічна Я-концепція, альтруїстичні настанови тощо);

3) форми та методи професійної підготовки в галузі психології повинні бути домірними змістові цієї підготовки, тому в освітньому процесі вони мають еволюціонувати від академічно-лекційних, на етапі теоретичного засвоєння знань, до практичних, активних та інтерактивних – семінари, тренінги, воркшопи тощо;

4) психологи-практики мають спеціалізуватися в конкретному напрямі практичної психології, тому професійна підготовка повинна базуватися на відборі та поглибленні професійної орієнтації майбутніх фахівців, певній спеціалізації в конкретному виді (техніка) роботи (дитяча психотерапія, подружнє консультування, індивідуальна психокорекція девіантної поведінки тощо);

5) центральним методом організації та викладу навчального матеріалу повинен бути випадковий (ситуаційний) підхід;

6) професійна підготовка психолога неможлива без теоретичного і практичного засвоєння етичних норм (психологічна деонтологія) [5, с. 19].

Отже, професійну підготовку майбутніх практичних психологів на оволодіння практичними вміннями та навичками під керівництвом досвідчених професіоналів-практиків (наприклад, на стажуваннях, семінарах-практикумах, майстер

класах), у межах яких у студентів є можливість навчитися в досвідчених професіоналів-психологів і ознайомитися з великою різноманітністю методик, технологій, з особливостями їх використання в психологічній практиці. Проблема професійної підготовки майбутнього практичного психолога до ефективної діяльності постійно перебуває в центрі уваги сучасної психологічної служби та суспільства загалом, оскільки з розвитком суспільства безперервно змінюються потреби людей, їхні мотиви, цілі, інтереси тощо [1, с. 33].

У процесі дослідження професійної підготовки майбутніх психологів як психолого-педагогічної проблеми О. Матвієнко й О. Затворнюк окреслюють особливості психолого-педагогічних умов та організації освітнього процесу підготовки практичних психологів:

1) проектування змісту психологічних дисциплін з орієнтацією на становлення культури мислення майбутніх психологів та конструктивне вирішення професійних завдань;

2) застосування в освітньому процесі фундаментальних, понятійних і психотехнічних знань із психології, а також ігрових та творчих методів, які активізують особистісний потенціал майбутніх практичних психологів, спрямовують і вдосконалюють процес професійної підготовки;

3) урахування в межах підготовки рівня рефлексивності, сформованості умінь самоменеджменту та творчого мислення студентів із метою саморозвитку і самовдосконалення майбутніх фахівців у галузі психології;

4) використання психологічних засобів активізації професійної підготовки студентів у формах цілеспрямованого застосування професійно важливих якостей;

5) застосування основних форм психологічного супроводу майбутніх психологів у позанавчальній діяльності (центри психологічного консультування, психологічні клуби);

6) використання соціально-психологічних тренінгів професійного й особистісного зростання, спрямованих на активізацію відповідних структур в особистості майбутнього спеціаліста;

7) участь у тренінгових групах для оволодіння сукупністю відповідних психологічних знань для самопізнання та здатності до позитивного самоставлення до себе і життя;

8) використання різноманітних тренінгових заходів, спрямованих на вирішення завдань професійної підготовки майбутніх психологів [4, с. 217].

Одним із завдань закладів вищої освіти, поруч із формуванням гармонійно розвиненої особистості, постає завдання формування професійно підготовленого практичного психолога. У такому разі особистість розглядається як суб'єкт соціальних відносин та активної діяльності. Не варто забувати, що професійна підготовка базується на

єдності навчання і виховання, значною мірою формує культуру і моральний рівень майбутніх фахівців, задає ту чи іншу спрямованість свідомості, цінностей, поведінки. Однак інколи в підготовці практичного психолога значна увага приділяється методам, технікам, прийомам роботи з людьми і меншою мірою реалізується культурно-моральний, гуманістичний потенціал наукової та практичної психології. Тоді як психологія є істотною частиною загальної культури, оскільки вносить у цю сферу розуміння унікальності, складності та цінності людини та її життя. Одна зі специфічних особливостей психологічної культури полягає в тому, що належним визнається індивідуально неповторне в людині, що становить основу позитивної діяльності практичного психолога.

Тому сучасну професійну підготовку майбутніх практичних психологів необхідно спрямовувати на розвиток духовно-моральних складників професіоналізму. Сам освітній процес повинен спрямовуватися на формування особистості студента. Це зумовлено тим, що випускник психологічного факультету професійно готовий до професійної діяльності тоді, коли він не лише вільно володіє професією, готовий до соціальної мобільності, є фахівцем, конкурентним на сучасному ринку праці, а й коли він – культурна людина, яка вирізняється загальною та психологічною культурою. Це проявляється в таких аспектах: широта його світогляду, діапазон знань та інтересів; розуміння різного роду громадських і культурних явищ; повага до людини; тактовність у поведінці та спілкуванні. Активне й зацікавлене входження людини в ці культурні світи формує і зміцнює особистісну індивідуальність студента.

Висновки. Отже, розширення сфери діяльності практичних психологів висуває високі вимоги до особистості самого фахівця. Масштаб особис-

тості випускника-психолога повинен відповідати масштабу професійних завдань, які сучасне життя і суспільство ставлять перед практичними психологами. А це водночас передбачає корекцію освітніх програм у закладі вищої освіти.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Антонова Н. Ціннісні орієнтації студентів з різним типом готовності до професійної діяльності психолога. *Практична психологія та соціальна робота*. 2011. № 2. С. 31–35.
2. Дуткевич Т., Савицька О. Практична психологія. Вступ до спеціальності. Київ : Центр учбової літератури, 2007. 255 с.
3. Зинченко В. Очень субъективные заметки о психологической диагностике. *Человек*. 2001. № 1. С. 144–190.
4. Матвієнко О., Затворнюк О. Професійна підготовка майбутніх психологів як психолого-педагогічна проблема. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки»*. 2014. Вип 1 (1). С. 215–220.
5. Панок В. Реформування змісту, форм і методів підготовки практикуючих психологів як нагальна вимога суспільної практики. *Проблеми підготовки і підвищення кваліфікації практичних психологів у вищих навчальних закладах*. Київ : Ніка-Центр, 2002. С. 18–28.
6. Смирнов А. Особенности условий подготовки практических психологов в зависимости от их профессиональной специализации : дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07. Нижний Новгород : РГБ, 2007. 179 с.
7. Ткачишина О. Актуальні аспекти проблеми якісної професійної підготовки психологів. *Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»*. 2015. Вип. III (15). С. 200–206.
8. Усатенко О. Развитие саморефлексии будущих практических психологов. Ялта, 2013. 364 с.